

Halász Péter

„MONDANÁM IS, NEM IS,
IGAZÁN ÁTALLOM...”¹

A szerelem, a szeretkezés, a nemiség el egészen az erotika különböző formáiig, a szexuális örömszerzés és örömatélés csínja és bínja a hagyományos paraszti életben a szigorúbban őrzött titkok közé tartozott. Az anya nem beszélt róla a leányával, az apa még kevésbé a fiával, de lakodalmi csujogatások többé-kevésbé kötött szövegeiben, a munkák idején vagy szüneteiben, „maguk között” folytatott beszélgetések során bizony gyakran szóba került a téma, csakhogy ez ritkán jutott el a néprajzi szakirodalom lapjaira. Mert a falusi közösségekben alkalomszerűen, vagy akár gyakrabban megforduló gyűjtő, kutató, legyen az bármennyire kiváló kapcsolatteremtő képességgel rendelkező személy, városból, legalábbis idegen helyről érkező, sokszor „nadrágosnak” titulált ember, a kölcsönösen jelentkező gátlások következtében csak ritkán tudott olyan bizalmas kapcsolatba kerülni a „potenciális adatközlőivel”, hogy az intimitás mélységei felől érdeklődhessen. Vagy ha mégis – hiszen esendő emberek vagyunk – sikerült áttörnie a társadalmi távolságnak nemcsak a jegét, hanem olykor az egyéb gátjait is, azokban a ritka pillanatokban rendszerint nem a jegyzetfüzet vagy a magnetofon került elő. Meg aztán ilyen alkalmi kaland nem is alkalmas a társadalmi összefüggések életvitelbe ágyazottan megvalósuló formáinak megfigyelésére, följegyzésére, hogy a tudományos összegzéshez szükséges esetszám hiányáról ne is beszéljünk. Ezért aztán szinte minden ismerkedéssel, párvalasztással, szerelmeskedéssel, próbaházassággal, együttválással, a lakodalom elhálásra vonatkozó részleteivel foglalkozó tanulmányban a tudományos urak vagy hölgyek rendszerint áttételes célzásokkal – mondhatnám szemlesütve – az olvasó fantáziájára bízják a bármennyire is fontos részleteket. Még a „szerelem” témájának néprajzi gyűjtését elsőként felvető és szorgalmazó Ortutay Gyula is – pedig egyébként nem volt szegénylős

---

1 Balázs Lajos: *Cérna és tű. A paraszti világ szerelmi eposza*. Csíkszereda, 2020, Gutenberg Kiadó.

sem a politika, sem a társadalmi érintkezés területén –, a *Szerelem Ajakon a házasságig* című írásában, mint macska a forró kását kerüli a szerelem testi, fizikai vonatkozásait, az egész „alaplumban” egyetlenegyszer kerül szóba az a bizonyos szerv, amiről Ady is megírta, hogy „mindig az a cél, mindig az a szándék...” Akkor is csak olyan formában, hogy „A menyecske anyja még a lagzi után ad az új párnak *pinatódót*: tehenet, malcot, libát, aprójószágot...”²

Amikor az 1980-as években néhány folyóiratban megjelentek Vajda Mária írásai a balmazújvárosi „rideg” parasztok szerelmi életéről, szexuális szokásairól, emlékszem, néhány néprajzi összejövetelel a tisztességben megőszült tudósok és professzorok milyen izgatottan tépték ki egymás kezéből a kecskeméti *Forrást* meg a debreceni *Alföldet*, hogy kellőképpen „felháborodhassanak” a szerző „ethnopszexológiai” írásain, amikből aztán a *Hol a világ közepe?* című, nagysikerű könyve megszületett. Ez nagy lépés volt a paraszti élet intim szférájának feltárása felé, mert addig inkább csak a pajzán, erotikus népmesék, trufák, csujogatók, találós kérdések formájában került nyilvánosságra ennek néhány, nemegyszer csupán hatásvadász, az öncélú obszcenitás határán mozgó részlete.

Az 1980-as évektől megnövekedett a folkloristák érdeklődése az *erotika*³, az *erosz*⁴, vagy egyszerűen és magyarul a *szerelem*⁵ hagyományos életben betöltött szerepe iránt, számos kiadvány foglalkozott a témával, bár – mint Fónagy Zoltán említi egy bejegyzésében – a paraszti társadalomban a szexualitás terén „a hétköznapi gyakorlat soha nem esett egybe tökéletesen az írott és íratlan normákkal”.

De hát mi is volt az a hétköznapi gyakorlat? A legilletékesebbeket, a paraszti rétegből származó tollforgatókat öröklött vagy szerzett szemérmességük visszafogta a téma beható elemzésétől, különben is őket a két ember közti lelki és testi kapcsolatoknál „komolyabb”

---

2 Ortutay Gyula: A szerelem Ajakon a házasságig I–II. *Népünk és nyelvünk* VI., 1934. 159–167., 211–217.

3 Hoppál Mihály – Szepes Erika: *A szerelem kertjében. Erotikus jelképek a művészetben*. Budapest, 1987, Szépirodalmi Könyvkiadó.

4 Hoppál Mihály – Szepes Erika: *Erosz a folklórban. Erotikus jelképek a néphagyományban*. Budapest, 1987, Szépirodalmi Könyvkiadó.

5 Nagy Olga: *Népi változatok a szerelemre és házasságra*. Székelyudvarhely, 1994, Erdélyi Gondolat Könyvkiadó.

társadalmi kérdések foglalkoztatták. Még az ugyancsak balmazújvárosi Veres Péter is csupán annyit ír erről egyik önéletrajzi írásában, hogy *abban a korban volt, amikor a férfiember, ha csak hozzáér az asszonyhoz, az máris teherbe esik*. A néprajz- és a társadalomkutatók között csak mutatóban akadt a téma iránt érdeklődő, Balázs Lajos tehát meglehetősen feltáratlan – hogy stílszerű legyek: *szűz* – területre lépett *A paraszti világ szerelmi eposza* alcímet viselő könyvével. Persze nem helyből ugrotta át az akadályt, mert a témának már több alkalommal is nekifutott, vagy legalábbis alaposan szemrevételezte a terepet. Első nagyszabású vállalkozásában, amikor összefoglalta az emberélet három nagy fordulójának Csíkszentdomokoson gyűjtött és megfigyelt szokásvilágát, a szerelemmel leginkább átitatott, a párválasztással és a lakodalommal foglalkozó fejezetben még bizonyos – hogy úgy mondjam biztonságos – távolságból szemléli a szexualitással összefüggő kérdéseket, hiszen ilyenkor a valóságban is elsősorban a nemi érdeklődés fokozására, a rájuk váró eseményre való érzelmi felkészítés volt a csujogatók, ihogatók szerepe, és ezt a célt elsősorban finomabb, durvább célzások formájában valósítják meg:

*Hosszú utca, keskeny járda,
A menyasszony alig várja!*⁶

*A menyasszony bújába’
Belébújt a dunyhába!
Azért bújt a dunyhába,
Viszketett a pinája!*⁷

Részletesebben foglalkozik a lakodalmi szokásokban megjelenő erotikával a születés szokásvilágát bemutató könyvében.⁸ Szóba kerülnek itt az erotikus jelképek, az erotikus mágiák, az erotikus játékok, az erotikus ételek, még az erotikus költészet is, de magáról az erotikáról itt sem esik szó. A szerző lényegében megmarad a célzásoknál, pontosan úgy, ahogy az egyik tréfás pohárköszöntő mondja:

6 Balázs Lajos: *Az én első tisztességes napom*. Bukarest, 1994, Kriterion Könyvkiadó, 345.

7 Balázs 1994. 342.

8 Balázs Lajos: *Szeretet fogott el a gyermek iránt*. Csíkszereda, 1999, Pallas-Akadémia Könyvkiadó.

*Mondanám is, nem is, igazán átallom,
De a végén es el nem titkolhatom.
Mert arra is kell menni,
Hogy a menyecskének
Bölcsőt is kell venni.*

De hogy a menyasszonyból a menyecskévé és a bölcső időszerűvé válásáig mi minden történik, azzal akkor még, a XX. század utolsó évtizedében írt könyvében a szerző adós maradt. A lakodalom során megmutatkozó erotikus jelképek felsorolását követően a „terhességgel” foglalkozó fejezet következik, ami aztán természetesen a szüléssel, a születéssel folytatódik. De még a következő könyvében is csak néhány arasszal jut közelebb a nemiség témájához, inkább csak a látószögét bővíti, a bemutatott rítusstratégiák számát növeli. Valamivel konkrétabban mutatja be a ráhangoló, ingerlő szándékú erotikus játékokat, „melyekre különösen a menyasszony ágyának megvetése alkalmával kerül sor. *Megjácodják* a vetett ágyat, egy férfi menyecskét ölel fel és teszi „visibálás és kacagás közben, az ágyba, ráfekszik és nemi aktust mímel”.⁹ Ám csak a következő, legnagyobb terjedelmű könyvében hajol olyan közel az erotika témájához, hogy – mint a fényképezőgép teleobjektívvel – befogja, felnagyítsa, minden részletében vizsgálhatóvá, elemezhetővé tegye a paraszti *erotika* világát. Itt már Csíkszentdomokos hagyományos világában folytatott szexuális élet részleteivel foglalkozik: a gyermekkor, a kamaszkor, az ifjúkor, majd a házasság előtti idők erotikájával el egészen a nászéjszakáig; majd a házaseslet örömeivel, nehézségeivel, gyakoriságával, kisiklásaival, végül a nemi élet alkonyával.¹⁰ Kitér a könyv a szüzesség fontosságának változására, a szerelmi élet titkaira, a szexuális deviancia és perverzió formáira, és egy különleges erotikus játék, a *hengergőzés* mitikus tartalmára, a nemiségről való beszélgetés sajátosságaira. Balázs Lajos nem kevesebb, mint 700 nyomtatott oldalon mutatja be és elemzi a nemi kultúra hagyományos formáinak és tartalmának minden részletét, ahogyan azt választott kutatóhelyének közössége megélte, átélte és a szerzőnek elmondta. Az itt vázolt tömör ismertetések alapján is nyilvánvalónak

9 Balázs Lajos: *A vágy rítusai – rítusstratégiák. A születés, házasság, halál szokásvilágának lelki hátteréről.* Kolozsvár, 2006, Scientia Kiadó.

10 Balázs Lajos: *Amikor az ember nincs es ezen a világon. Paraszti nemi kultúra és nemi erkölcs Csíkszentdomokoson.* Csíkszereda, 2009, Pallas-Akadémia Könyvkiadó.

tarthatjuk, hogy a paraszti szexualitás szinte valamennyi területét, részletét, árnyalatát megtalálhatjuk ebben a könyvben, amelynek nincs párja a Kárpát-medence néprajzi szakirodalmában, sem a téma széles merítése, sem az „adatközlők” száma, sem az elemzés részletessége, szakszerűsége, sem pedig a szerző beleérző képessége, empátiája tekintetében.

Ezt követően különös bűvészmutatványra került sor a szerző tudományos szakírói munkásságában. Visszajára fordította azt a folklór világában általános törvényszerűségnek tekinthető szabályt, amit egy moldvai csángó beszélgetőtársam úgy fogalmazott meg, hogy „akkor ha így volt nekem, akkor így volt az egésznek!” Vagyis a népelet gyűjtése és kutatása során könnyen megláthatjuk a cseppben a tengert, az egyes emberrel történekből – egy kis nagyvonalúsággal – következtethetünk a közösség egészében történet teljességére. Balázs Lajos megfordította ezt a törvényszerűséget, s a közösség „teljességétől” nyert tudásanyagot – képletesen, de jól komponált dramaturgiával – egy képzeletbeli „adatközlővel”, mindent tudó mesélővel mondatja el. Ez természetesen lehetőséget nyújt az árnyalatok érzékeltetésére, az ellentmondások kiélezésére vagy kiegyenlítésére, az egyéninek tűnő sorsok magasabb szinten – a valóság égi másaként történő – szintézisére, újjáteremtésére. Ennek a varázslatnak a csodás eredménye ez *A parasztilág szerelmi eposza* című opus, ami a sokatmondó, még többet sejtető *Cérna és tú* címet viseli, és egyaránt tekinthető – mint minden eposz – valóságos elemeket is tartalmazó költői szárnyalásnak, valamint szép-irodalmi ihletésű tudományos adattárnak. A magam részéről talán *közösségi elbeszélésnek* mondanám, amelybe egyetlen faluközösség tudását, tapasztalatát, vélekedését és érzelmeit sikerült a szerzőnek összehalásznia és lepárolnia. Ahogy Móricz Zsigmond *A boldog emberben* egy Joó Györgyöt teremtett, Balázs Lajos a több száz – boldog és boldogtalan – ember mélyen átélt emlékeiből párolja könyvének anyagát és „hősét”, aki nem egyetlen személy, hanem maga a közösség. „Az összegyűlt hatalmas tapasztalati tudásból – írja –, világszemléletből, hitből, cselekvési mintákból „teremtettem” egyetlen személyt, aki koránál, értelmi-szellemi, érzelmi képességénél fogva kívülről is, belülről is mindent hall, lát, tud, mindenre emlékezik.” S hadd tegyem hozzá, ez a „néprajzi látomással” teremtett képletes személy öröklött képességével, mintegy genetikailag emlékezik, és amire mégsem, arról

is tudja, hogy miként *történhetett volna*. „Ez a könyv a születéstől a halálig mindent behálózó, mindenhol jelenlévő *szerelem és nemiség szóbeli története*”, amit a romantika legkülönbözőbb formáinak hálójába (csapdájába?) került szépirodalom hajlamos szétválasztani, de a paraszti rendtartás hagyományos világában szorosan összetartozott, hiszen a kölcsönös örömszerzésen kívül a szaporodást, vagyis a család és a közösség önfenntartását is szolgálta.

Balázs Lajos könyve, bár elsősorban a nemiség különböző megjelenési, megélési formáiról szól, távolról sem pornográfia, még kevésbé obszcén, bár néhányszor sor kerül a nemi szervek s a szexuális cselekmény – amúgy paraszti – néven nevezésére is. De éppen a magyar, s azon belül a székely nyelv csodálatos teremtő erejét, kifejezőképességét és természetes szemérmességét mutatja, hogy a hajdani jutasi őrmesterek és napjaink néhány extravagáns szépírója trágár stílusához képest a székely falusiak mennyire árnyaltabban, szebben, mondhatom költőbben, s mégis pontosabban tudták kifejezni azt, amit mondani akartak. Ott van például a könyv címét adó, a közösségnek a szerelmesek háta mögött – rosszalló vagy éppen elismerő szándékkal – elstutogott vélekedése: *„Ezek es befűzték a cérnát a tű fokába”*. Erről az ellesett nyelvi leleményről a szerző „megvallja”: „azzal a szándékkal ötvözte, hogy teljesebbé tegye azt a képet, ami népünk társadalmi, lelki, érzelmi világáról még mindig hiányosan él”.

A *Cérna és tű* című könyv szerkezetileg 33 „beszélgetésre” tagolódik, amelyek tematikailag főként az emberi élet menetét követik. Az első beszélgetés, mintegy a kezdőhang leütéseként a *közösüléssel* foglalkozik, aminek célja „az örömszerzés, a gyermeknemzés, de a családi béke megtartásában, helyreállításában is nagy szerepet játszik. (...) A békeség es helyreáll egy jóízű közösüléssel.” Aztán logikus sorban szó esik a *gyermekkori erotikus kísérletezésekről*, a *gyermekszerelmről*, a *legények „beiskolázásáról”*, a *nemi életbe való beletanulás alkalmairól és helyszínéről*, a *szüzességről* mint értékről, a *szegény leány „vagyonáról”*, a *csókról* és egyéb *ingerkedésekről*, a *„botlott leán” sorsáról*, a *nászéjszakáról*, a *házastársak nemi életéről*, a *nemi élet rendjéről s a rendestől eltérőről*, a *hűtlenségről*, a *nemi kilengésekről*, aztán... telik az idő... a *szerelem és a szeretkezés alkonyáról*; végül pedig – ha úgy hozza a sors – a *szerelem gyűlöletté válásáról*, az *özvegyek szerelmi életéről*, a *várandós korban*

folytatott *nemi életről*, a *fogamzásgátlásról* és a *magzatelhajtásról*, az *egymás testéről való vélekedésekről* és *nemiség* egyéb *titkairól*.

Láthatjuk, hogy a „paraszti világ szerelmi eposzának” szinte minden területe és részlete szóba kerül *Róza néni* tudásának és sejtéseinek gazdag – mert a közösség tudásából és érzésvilágából származó – tárházából. Talán csak a mostanában erőszakkal a közbeszédbe ráncigált esetekről nem esik szó, mégpedig az azonos neműek vonzalmának dekadens jelenségéről, az egészséges paraszti közösségben ez valószínűleg nem ütötte föl a fejét. És még valami hiányzik ebből a könyvből! Az, ami pedig több hasonló témájú, tehát a szerelemmel, a nemiséggel foglalkozóban megvan, sőt nemegyszer túlteng: a kaján csámcsogásra való hajlam. Ilyesmit – hála Istennek – még mutatóban sem találunk Balázs Lajos könyvében. Nagy erénye a könyvnek, hogy a szexualitás részletei legtöbbször tanulságosak, sohasem öncélúak, nagyon sok szép, megszívlelendő és elgondolkodtató, nemegyszer megható, sőt fölemelő jelenséggel találkozhatunk.

Jó néhány kutyanyelvet telejegyzeteltem a könyv olvasása közben, valamennyire nem tudok sort keríteni ennek az ismertetésnek a keretében, de néhányat azért megemlítek, elsősorban a tájékoztatás, a figyelemfelkeltés céljából. Mindenekelőtt szeretném megállapítani, hogy a *Cérna és tú* beszélgetései elsősorban a *túról* szólnak és csak másodsorban, legtöbbször áttételesen, a *cérnáról*. Mert bár a *varrás* műveletéhez – mint tudjuk – mindkettőre szükség van, de a tapasztalat – mármint a gyűjtő-kutató szerző tapasztalata – szerint a nők nemcsak közlékenyebbek szexuális élményeik tekintetében, de talán mélyebben és – lehet, mert ritkábban van részük benne – teljesebben élik át a szerelmi örömök teljes körét, amihez bizonyára a rá való emlékezés is hozzátartozik. Ahogyan már az első beszélgetésben elhangzik: „Erősen szeretjük ezt a beszédet: annyit nem imádkozunk, s egyéb dolgainkról sem beszélünk annyit, mint erről”. Vagy talán éppen azért beszéltek róla többet – ha igaz?! –, mert kevesebb effajta örömük volt az valóságban. A Balázs Lajos teremtette *Róza néni* azt is tudja, hogy miért nem volt örömük az asszonyoknak. „Az asszony örökké félt valamitől. Félt, hogy meghallják az öregek, amint az ágy, egyik a másikat mozgatta..., félt attól, hogy teherben marad, nem tudott felkelni mosakodni, mert nem volt külön helyiség, főleg télen... Akkor oda tudott-e figyelni az asszony a közösülésre? Hát hogy tudott vóna?...

Nem csodálom, hogy nem volt jó, s hogy kikészültek az asszonyok. Felőrldtünk.”

A férfiak – a cérna – ritkábban beszélnek róla, akkor is inkább közvetve: az asszonyok mondanak véleményt róluk. És hát ez a vélemény bizony nem mindig kedvező, sőt mondhatjuk, elég ritkán kedvező. Az asszonyok kevesebbet dicsérik az emberüket, bár ez a Róza néni ritkán szapulja az ő Árpádját. De a többiek annál inkább a magukét, mert a könyv anyagát attól a sok-sok szomszédasszonyától gereblyélte össze, pontosabban gereblyéltette össze Balázs Lajos. Itt derül csak ki, hogy mennyi szomszédasszonya is van egy székely asszonynak, s mindnek van valamilyen esete, mondanivalója, véleménye, tanácsa, tanulsága... És mindegyik más és más, mondhatni *személyre szabott*, egyénileg megélt, egymástól különböző ember, miként Kosztolányi írta: „*Ilyen az ember. Egyedüli példány.*”

Mondják is Balázs Lajos hősei, beszélgetőtársai, Róza néni alteregói, hogy *ahányan vagytok, annyiféle vélemény... , attól függ, kinek hogy; meg asszonya válogatja...!* S ezeket a vélekedéseket olvasva felmerül a kérdés, miről is szól ez a könyv? Egyéni *esetekről* – „mindenki másként csinálja” –, vagy a közösségre jellemző *jelenségekről*? Hol a határ a társadalomtudomány szempontjából az élet e kétféle megnyilatkozása között? Úgy érzem, hogy a határ – ami nyilván nem vonal, hanem inkább sáv vagy övezet – valahol ott van, ahol Balázs Lajos és Róza néni mozognak Csíkszentdomokos hagyományos világában, amiről beszélgetnek, a közösség velük élő, általuk százával megszólított, ésszel és ösztönökkel emlékezve pedig talán sok-sok ezer tagjától tájékozódik. Mert ez a közösségi tudás nem hasonlítható a szántóföldek, a rétek műveléséhez, az állatok tartásához, a házak építéséhez, az ünnepek megüléséhez, de még a falvak hagyományos rendtartásához szükséges tudáshoz sem, mert itt – úgy érzem – az időben felhalmozódott *tudásnak* másodlagos szerepe van a megéléssel, az átérzéssel szemben, vagy legalábbis mellett. De hát a szerelmet, s annak testi és lelki összetevőit, egyéni érzelmek mentén kibontakozó és megnyilvánuló árnyalatait az emberiség több tízezer éves történelme során már nem egy tudósnak, művésznek, jobban és kevésbé szerelembe esett filozófusnak sikerült anélkül körüljárnia, hogy a jelenség lényegének minden összetevőjét megismerték és megfejtették volna. Igaz, hogy a tű fokába sem sikerül mindig egykönnyen befűzni a cérnát, de már a

próbálkozásban is sok örömet lelhet az arra vágyó és ahhoz készülődő emberpár.

Hogy milyen fontos volt minden időkbén a *tübe fűzés* témája, azt mutatja a könyv végén található ötoldalnyi *Tájszójegyzék*, ami nem is annyira szavak, inkább találó és a dolgok lényegét rendszerint nagy nyelvi leleménnyel megfogalmazó kifejezések tára. Csak ízelítőnek: *Járt-e a macska a kamarába?* – kérdezik egymástól a szexuális esemény bekövetkezésére kíváncsi asszonyok. *Leverték már róla a harmatot* – mondják a lányról, aki elvesztette szüzességét. Az idősödő férfiről úgy beszélnek, hogy *biza lejárt a betyársága*, a mindenki által megkapható nőről pedig, hogy *csak az nem ment hezza, aki sietett a vonatra*. Pedig nem is minden arra érdemes szófordulat került be a *Tájszójegyzék*be. Találtam még olyan kitűnő és találó kifejezéseket, mint például a lányát a fogamzás elkerülésére oktató anya tanácsa: – *Juliska, mikor Jánosnak kezd a szeme vibrálni, szökjél ki alóla* –, aki azt a választ kapja, hogy: – *Jaj, édesanyám, mikor János szeme kezd vibrálni, akkor én már nem látok...* Vagy az özvegyasszony, aki a kérőjét azzal utasítja el: *jőember, én a pinámnak dolgot s az agyamnak gondot többet nem szerzek*.

Elmondhatjuk tehát, hogy az első sorától az utolsóig tartalmas, tanulságos és fölemelő könyvet kaptunk Balázs Lajos kezéből, ahogy a *Bevezető*ben ígérte, a születéstől a halálig mindent behálózó, mindenhol jelen lévő szerelem és nemiség szóbeli történetéről. Nemcsak a fiatalság mindenhol és mindenkor *párt kereső*, mindenről *arra* gondoló időszakából, hanem a *beteljesedő*, vagy a gyakrabban *be nem teljesedő*, végül az élet alkonyát megszépítő, vagy éppen megkeserítő szakaszából egyaránt. Persze a 33 beszélgetésre osztott szöveg számottevő része szóbeszédből, hallomásból ered, s nem a tapasztalat szól belőlük, de a hagyományos értékrendek szűrőjén át érkeznek, amin fennakadtak a képtelenségek, az illetlenségek, a megbotránkoztató haszontalanságok. Többek között ez adja a könyv hitelességét, a szerelem és a nemiség mértéktartó összetartozását, amit a romantika, a mesterkéltnél irodalom hajlamos szétválasztani, de a paraszti rendtartás világában szorosan összetartozott.

Balázs Lajos Róza néni és a számtalan Rózák segítségével olyan *közösségi elbeszélést* alkotott, amelyben a paraszti világ számára természetes, de a közösségen kívüli – esetünkben az olvasó – számára sok rejtett, olykor sejtelmes dolgot, jelenséget, érzésvilágot látott meg, amit

– jobb szó híján – *szerelemnek* nevezünk (pedig nem föltétlenül az), vagy *szeretetnek* (pedig annál gyakran több), *vonzódásnak* (az meg kevesebb)..., szóval olyan testi és lelki kapcsolat, ami mindkét fél számára kívánatos állapot. De a lényegét működtető és irányító erőit, annak árnyalatait, ránk találásának bekövetkezését, az egymásba bolondulás útvesztőit, hogy a törvényszerűségeiről ne is beszéljünk, senki sem tudta megragadni, megfogalmazni. Mert ahhoz bizonyára nem elég a paraszti átélés teljessége, a tudós megfigyelőképessége sem. Ahhoz legföljebb egy-egy költő juthat el a kegyelem legszebb pillanataiban, mint például Ady, aki *tudott nagyszerűen, költősen szeretni, valaki számára egyetlenegy lenni...* Vagy még inkább az a csikszentdomokosi asszony, aki a szerelmi mámor csúcán, amikor *mind a kettőnek egyszerre jó*, úgy érzi, hogy *„az a legnagyobb boldogság a világon, s akkor nem törődik semmivel. Ezekért a pillanatokért érdemes élni. Ezekért a kicsi rövid pillanatokért érdemes végigkínlódni 80-90 évet. Habár öregkorunkban má nem kell, de azért a fiatalkori kicsi boldogságért vállaljuk az egész élet nyomorúságát”*.

Balázs Lajos munkája legnagyobb értékének azt tartom, hogy a szerlem és az erotika világát a paraszti élet gyakorlatából és beszéd-témájából, nem mondom, hogy fel, de *áttemelte* ebbe a néprajzi szakirodalom és a népi ihletésű szépirodalom határán járó könyvbe. Ehhez pedig szorososan hozzátartozik annak a teljesítménynek az elismerése, amivel a sokszor hét lakattal őrzött titkok rejtekéből, mint Judit a Kékszakállú várának kamaráiból, vagyis a lelkek mélységéből a legteljesebb bizalom megteremtésével elő tudott csalogatni.

Végezetül szót kell ejtenem a könyvet illusztráló képekről, Muhi Sándor művészi alkotásairól: a vén fák „művészien” tekeredő és bütykösödő, kérges részletei az alkotó tehetségén kívül azt a képességét is dicsérik, amivel átérezte a könyv témájának, a szerelmi életnek a sejtelmességét és fantáziát megmozgató világát. De amíg Balázs Lajos szövegei viszonylag keveset bíznak az olvasó fantáziájára, Muhi Sándor grafikái annál többet.

Engedjük, hogy ez a két erő együttesen hasson ránk a könyv olvasása és lapozgatása közben. Mint a cérna és a tű látomása.